

Ünnepi Férfiú

írta IGNÁCZ RÓZSA

2. Piroska

Fekete volt a szeme, rézszerű a haja, nem hasonlított sem apjára, sem anyjára egészen, s még leány is volt a tetejében a kis későnérekezett. Hogy „piroska” legyen is, hiába akarta az apja, ha felséges parancsának engedelmességgel be is írta a királyi mátrikulába ezt a nevet a keresztelést végző János püspök, mert a leányka barnásbőrű volt, s örökké halovány, szép orcácskáját pír sohasem futotta el. Csak a szeme csillogott, mintha égő gyertya lobogna benne, s keskeny, akaratos szája viritott sötéten, szinte haragosan vörösen.

Kilencéves korában folyékonyabban olvasott már latinul, mint az udvari káplán: az esti litánián kis öklével indulatosat suhintva beleénekelte az akadozva ministráló segédpapok énekébe, mert hogy ő olyan igen sokkal jobban tudta az éneket, mint azok. Mikor aztán ezért szobaáristomba csukták a királyi palota asszonyfertyájának egy sötét, arasznyi ablakos lomtarába, felkúszott a sima falon, mint az evet, kemény kis fejével kifúrta a piszkos pergamentet, vállacskáit átnyomkodta az így támadt résen, mint két vonagló kígyócskát, kifordult a lyukon, le a meredek falon, s a királyi istállóig meg sem állt. Annak a küszöbén szeretett a legjobban üldögdélni, az öreg Dancs apó mellett, merthogy Dancs apó ott szokta volt fényesíteni Piroska királyi apjának lószerszámjait, s miközben a küszöbön üldögdélve, az ezüst csatokat tisztogatá, ez a Danos apó igen csodálatos szépeket hazudott.

Hogy hogyan volt, mikor az ő apja ura még csak akkorka volt, mint a kulyakom, osztán mégis szőrin ülte meg a lovat.

– Lehetett vagy ötéves, hajja, de mán magasabb vót, mint kisasszonyunk most, osztán Édesanyja, a felséges királyné, Öreg Isten nyugosztalja, – e még Lengyelben vót, hajja-e? – elment a templomba. De a patyolatselyem keszkenőjét, amékkal az imádkozó két szép kezit leszokta vót borítani, hogy ne tartsák hívságosnak, hogy ország-világ láttára nyilván imádkozik, mert az igaz kereszténnek még a templomban is titkon kell mívelnie, hajja-e, – nohát, mondom, otthon felejtötte. Oszt’ a Kisasszonnak az édesapja, a Ládizló gyerek, csak kapja a patyolatkeszkenőt, fölszökken a nyergeletlen ménlő hátára, hogy viszi ü a felséges édesanyja után. . .

– Én is tudok szőrin lovagolni! – kiáltott közbe a kislány.

– No, nono – az öreg megcsóválta két farkocsba fonott hajú fehér fejét, s mondta szájalommal vegyes szeretettel:

– A kúsasszony csak leány!

– Nem vagyok én! . . .nem vagyok én olyan, mint a többi leány. Nem hiszi? Erisszen az apám legvadabb ménjéhez, Dancs apó!

– Nono, hiszen még a törpe besenyő lovacskájától is eltiltotta édesapja, miolta a kúsasszony nem visel hasított rokolyát, meg hogy. . . meg mivel, hiába intöttem, a patakon csak átalugratott.

A leányka indulatosat toppantott:

– Ó, hogy a süly essen belé minden fehérszínű rokolyába, meg asszonyházba, meg, – tuggya-é, hogy most is áristomból szökék ki, osztán ha valaki valahogy vissza nem emel a likig, azt sem tudom, hogyan bújjak vissza? Éngemet örökkön

fenyítenek, Dancs apó! Azér', mer' lány vagyok. Pedig nem is vagyok én az. Nem bizony. Tudja-é, hogy én mán ministráltam is?

– Nono – mondta az öreg megrettenve, s hogy fényesebb legyen, odaköpött egyet az ezüst kengyelre –, osztán vajon nincsen ez hazugság nélkül?

– Nincs! – mondta a gyermek gyanútlanul. Két térdét maga alá húzta, rákönyökölt öregesen, s mesélni kezdett éppen úgy, ahogy Dancs apó szokta, vagy akármelyik bölcs férfiú:

– Tuggya, van a Szentegyházban az Oltár alatt egy nagy fene kő. Nem akárki tuggya azt felemelni, csak én meg apámuram. De mi is csak pontosan csütörtök éjjel, péntekre virradólag, mikor mán a kokas elsőt kukorétt. Tud apámuram egy köemelő imamondást. Én is tudom, de hajja, magának ezt nem mondhatom el. A kú alatt nagyon egy igen igen mély lajtorja, s mikor mi ketten – én meg apámuram – leszállunk, hát találunk ott, hajja-e, egy nagy földalatti templomot.

– A' van, legyintett az öreg. – Hogyne vóna? Oda temetik a felséges királyi családot.

– Nem olyan – kiáltott közbe a kislány ingerülten –, nemcsak olyan. Igazi, valóságos földalatti templom. Annak a közepén egy nagy karosszék, akkora üvegharang borul arra, hogy ükapámat nem nyomja le ültében. Mert az ott ül a karosszékben, tisztára úgy, mintha kűvé vált volna.

– A kűsaszony ükapja? Osz' melyik, megkövetöm?

– Háát. . . aki még apámuram ükapja ükapjának is ükapja vót.

– Árpád apánk lönne? Megkövetöm, ü nem itt nagyon eltemetve.

– Még annak is az ükapja. . .

– Ügyekur, ki isten is vót a régi hit szörint?

– Dancs apó azt nem tudhatja, hogy kicsoda. Azt csak apámuram tudja, meg én. Mert mi beszéltünk is vele. Az ám. De előbb imádkozunk Jézuskához, apám mondja a szent misét a föld alatt, s én ministrálok neki. . .

– Föstölővel a keziben leányocská létire?

– Azt nem lehet csak úgy elmondani, hogy hogy. Az csupádon csupa nagy titok. Tiszta korom setét van ott, hajja, mikor kezdődik. Addig kell, hogy mondja apám a titkos imaszavakat a földalatti Jézuskához, amíg az üvegharang el nem kezd fényleni!

– Fénylik? Osz' tán meg is szólal?

– Jaj, de értelmetlen ember maga, Dancs apó! Meg hát!

– Hát nyelve es van annak az üvegharangnak?

– Hogy vóna, mikor legöregebb öregapám ül benne tiszta aranypalástban. . .

– Osztán a kűsaszony hogyan ministrál neki?

– Hogyan? – a gyerek bosszús zavarral nézett körül, aztán a következő pillanatban fölugrott. A palota ablakán a lengyel nevelő asszonyság hajlott ki, és kétségbeesetten kiabálta Piroska nevét.

Mikor a kinyomott porgamentet felfedezték, jöttek is már érette, s percek múlva a nevelő asszonyságok között ült a szökevény.

Nem érzett semmi büntudatot. Száját göggel összeharapta, korholásra, faggásra percekig nem felelt, s csak nagy későre jegyezte meg:

– Hazudhatnám, hogy csemegét vittem a lovacskámnak. Azt biztosan elhínnétek, mert hazugság volna. Hamis embereknek nem szabad megmondani az igazat, mert azok csak a hazugságot hiszik igaznak.

A Frajla, akit még Szászországból hozott volt magával a megboldogult

Adelhaid királyné, úgy felháborodott ezen a sértésen, hogy szaggatni kezdte a köntösét.

Hamis ember, ő! Aki szíve vérét adja ezért az anyátlan árvaért!

A lengyel Zsófi néne még a király édesanyját is szolgálta volt. Tanakodtak, jelentsék-e a királynak a kisleány furcsa makacsságát? A lengyel Zsófi néne még az öreg Richezát, a király édesanyját ajnározta volt, s ha műveletes beszédben kicsiny is, de bölcs élettapasztalatban ő vala az asszonyságok között a legnagyobb.

Úgy tanácsolta, hogy várjanak még egy kis ideig. Inkább az ellen kell cselekedni, hogy ez a magányos leányka ne lehessen annyit egyedül. Béül egymaga a pádimentomos, lépcsős ablakmélyedésbe, térdére fektet egy nagy, kapcsos könyvet, úgy tesz, mintha olvasná, de a tekintete ki tudja hol járhat, lázas, merev csillogással, mert a betűre rá se néz. Csak űzi az eszít. A kicsi lánykára, árva csepp hűgára rá sem hederít.

Az kellene, hogy társak, korabeli leányocskák vegyék körül!

Másnapra a királyi vár népéből öt leányocskát szedtek össze és adtak Piroska mellé. Közöttük volt Dancs apó unokája, Ilonka is.

Zsófi néne hasznos munkára fogta a leányocskákat. Fonniok kellett, meg patyolat vászonból szalát húzatott velők és zsubrikolni tanította őket.

Piroska bétűzte az orsót a fejére tekert háromfonatos rézveres hajába, a varrótüvel kiszúrkodott a varrószoba pergament ablakára egy nagy latin P betűt, s míg a leányocskák, megilletődve királykisasszonyi felséges személyétől, félénk kuncogások közepette, szorgalmasan fonogattak, öltögettek, a királyleány elébök telepedett és mesélt.

Ott folytatta, ahol Dancs apónak abbahagyta:

– . . .öreg ükapám, aki a világító üvegharangban ül a föld alatt, azt mondotta, hogy a másvilágon a leányoknak is éppen olyan tisztességük van, mint a legényeknek, meg még sokkal nagyobb, osztán, ha én is odakerülök majd, tudjátok-e, mi leszén ott én belüllem?

A leányocskák elképedve dugták össze a fejüket. Egy kicsi, kövér szókének a nyála is elcsöppent ámulatában. Ajtónálló Miklós Ilma nevezetű leányocskája pukkadozva felnevetett a furcsaság hallatán, s Dancs Ilonkája bátoran megkérdezte:

– Te hóttakkal beszéltél, azt állítod?

Mire Piroska csak lenézően felhúzta a vállát, aztán lassan fölállt és arcán a megvetés és bosszúság indulatával, hogy lám, ennek a sok butának hiában beszél, ezeknek úgy kell valamit megmagyarázni, hogy hallják, lássák, értsék. Huhogó hangon, ahogy gyermekek utánozzák a képzelt kísértetet, felkiáltott:

– Ideee haallgass Piiroskaaaa!

– Jézusmárja! – sikoltott a kis kövér szöke. – Végem neköm!

– Één kiinyilatkozatooom nekööd – huhogta tovább a kísértetet játszó királyleány, de mire tovább játszhatta volna, hogy mit nyilatkoztatott ki neki az öregapja, a leányocskák már felugráltak, s szaladtak ahányan voltak, annyi felé, eszök nélkül. Még a bátor Dancs Ilonka is hazarohant.

S másnap reggel öt anya panasolta kétségbeesetten, hogy tán az ő leányát megrontották. Egyik egész éjjel lázasan kiabált. A másik nem akart lefeküdni, mondván, hogy fél elaludni, mert akkor a Piroska öregapja érte jó, megfogja, s béborítja magával a fénylő üvegharang alá.

Zsófi néne meghallgatta a panaszokat. Nem szólt egy szót sem, csak befordult a hálókamarájába, letérdelt Szent Szűz Anya képe alá az imazsámolykára, elémondott három angyali üdvözetet, két miatyánkot, négy üdvözlégymáriát, keresztet vetett, lehúzogatta rokolyája szélét, két ujjával megtörölte illedelmesen a szája szélét, aztán megparancsolta Ajtónálló Miklósnak, hogy fontos dologban jelentse csekély személyét felséges király urunknak.

*

– Elibem állj! Ide, a térdem elé! – parancsolta a királyi apa, s előrehajolt a mázsás súlyú, faragott karosszékben.

Piroska szipogott.

– Ne félj, Piroskám, csak bátran felelj, akármit kérdezek. Egyszer elvittelek volt tégedet szegény édesanyád sírjához, a földalatti kápolnába. Így volt?

A gyermek bólintott.

– Letérdeltünk, együtt imádkoztunk, igaz?

– Nem! – mondta a gyermek. – Én nem imádkoztam. Én néztem apámuramat, hogy mit mível.

– És mit míveltem? – kérdezte a király megütődve.

– Olyan vót – mondta a gyermek –, mintha fátyol ereszkedett vóna a szemem elé.

Az özvegy király lehajtotta a fejét, szemét eltakarta rubintgyűrűs kezével. Sokára szólt:

– Bizonyára sirattam édesanyádat – sóhajtott. – Nem szégyenlem kicsi leányom, bevallani.

– Nem a – mondta a gyermek –, nem sírt, higgye meg. Inkább igen nézett, azon a fátyolon át, mert látott valamit. Én is akartam vóna látni, amit apámuram lát.

A király meglepődve felegyenesedett:

– Mit beszélsz, fiam?

– Ugye, anyámat látta? – kérdezte a gyermek megremegve. Kicsit összeborzongva közelebb hajolt:

– Mer’ én úgy láttam, hogy apámuram ötet látja, ott, ahun most van, szegény.

A király megrezzent erre a beszédre, fölállt, lelépett a karosszék lépcsőjéről és hosszú lépteivel az ablakmélyedésig sietett.

A gyermek utánafordult:

– Ne tessék megmondani Zsófi nénőnek, mer’ megbüntet, osztán a tetejébe még rosszféle hazugnak nevez.

Pillanatokig állt, háttal a gyermeknek, az ablak előtt. Karját összefonta. S csak sokára fordult meg, összevont szemöldökkel, szomorúan.

– Hazudni sohasem szabad, fiam.

– Aki tud, annak szabad, édesapám. Azér szidnak-vernek engem, mer’ én nem tudok.

A király felemelte a hangját:

– Semmiféle üvegharang, ősbálvány nincsen odalent, s te azt mesélted. Azt hazudod, hogy a réműlettől aludni sem tudnak a játszó pajtásaid. Meg kell, hogy büntesselek. Van a földalatti kápolnában üvegharang alatt álló, pogány ‘ősbálvány? Van, vagy nincsen? Felelj nekem!

Piroska elbiggyesztette a száját:

– Úgy, hogy ezzel a kezemmel megfogjam, s akár le is törjek belőle egy darabot, oszt megmutassam annak a tátott szájú Ilmácskának, úgy?

– Úgy.

– Úgy nincs. Mert az Ilmácska vak.

– Vak! Ejnye Piroska, hogyan volna vak? Nekem is, szemtől szembe is képtelen meséket hazudsz?

A gyermek arca sírósra csavarodott.

– Felelj! Miért beszélsz olyasmit, ami nem igaz?

– Igaz, bizonyísten igaz – szepegte a gyermek, aztán egyszerre heves sírásra fakadt –, csak nem lehet megfogni. Apámuram is tudja ezt, csak nem akarja nekem megvallani, mert én, mert én – nem vagyok fiú!!

– Micsoda? – A király megfogta a gyermek vállát. – Emeld fel az arcodat. Nézz a szemem közé. Ne sírj. Bizonyára sok szóbeszédet hallottál róla, hogy mennyi bánatunk volt eleinte: nincsen fiunk. De hát ez már elmúlt. Ebben megnyugodtam. Isten akarta, hogy véremből sarjadt utódom ne legyen. Régen nem beszél erről már senki sem. Miért bánkódsz azon, hogy nem vagy fiú? A leányocskáknak is erről meséltél, Dancs apónak azt füllesztetted. . .

– Ki ne mondja! – kiáltott közbe a gyermek. – Ki ne mondja, hogy az nem igaz. Mert igaz. Az a legnagyobb igaz. Nem úgy, hogy fogjam a kezemmel, meglóbáljam, megszagoljam az orrommal, hanem igazi igazból, mindig, mindig én minisztrálok apámuramnak. Csak nem akarja bevallani. Pedig tudja! Ugye tudja?

A király elfehéredett. Remegett a szíve egy biztos, furcsa sejtelemtől, de lázasan tiltakozott e sejtelem ellen az agya. A világ azt fogja mondani, hogy Piroska beteg. Démonok szállták meg szegény kis fejét. A világnak nem szabad tudomást vennie róla, hogy ezt a gyermeket belső látás fogta meg.

– Én nem vagyok pap – mondta komoran, nem áldozok két szín alatt keresztény pap módján. Nem áldozok pogány ősbálványok előtt sem, mint a régi táltoskirályok. Keresztény király vagyok, közönséges földi halandó, Isten. . .

– Ne féljen – vágott közbe a gyermek –, Isten tudja, és én többet nem árulom el soha senkinek apámuramat.

– Ne féljek? – A király ledobta magát karosszékebe. – Mitől, vagy kitől ne féljek, Piroska? – Így szólt, s borzongva gondolt régen elfelejtett mesékre, babonákra. Egykor, valaha voltak belső látással megvert táltosleányok, boszorkányok. . . – Apácák nevelésére kell bíznom! – határozta el hirtelen.

– Tőlem ne féljen – mondta a gyermek. – Csak Zsófi néne hiszi, hogy én bolondos vagyok. Mondta is, mikor azt hitte, aluszom: „Nagy ijedtség érte vót szegény, boldogult királynét, mikor Piroskával várandós vót, hogy elragadták vót a nagy bőrkocsival a lovak, tán attól ilyen eszefordult ez a gyermek.” Meg azt is mondta: „Ha én a királynak vónék, bédugnám ezt a gyermeket a kalast-rumba. Majd ott megtanítanák, hogy a leányocskák nem szoktak ministrálni.” Bédug apámuram a kalastrumba, igen?

A király, mert éppen erről gondolkozott, amit a gyermek most kimondott, végül is fölnevetett:

– Te, kicsi táltos! Na, jöjj ide! Határozz magad, hogy mi legyen veled?

A gyermek gondterhesen megcsóválta a fejét:

– Ugyis az leszen, apámuram, ami már van.

– S mi van? Mondd elé!

– De nem ver meg?

– Nem én!

– Nem szégyelli?

– Hát szégyelleni való?

– Mondja, hogy nem szégyelli?

– Jó, mondom.

– Nem fél?

– Félek – nevetett a király –, de csak elviselem valahogy.

– Ne féljen – mondta a gyermek –, csak tudja. S vallja meg nekem, hogy elismeri. Osztán, akkor, soha többet nem mondom. Jó, legyen az öregek szava szerint: nem hazudom többet senkinek! Osztán ne búsuljon miatta, mert ha akarja, elmegyek apácának is, de ha akarná, akár fiú is lehetnék én, mert én vagyok az apámuram igazi utódja. No kimondtam, s ez az igaz.

A király ölbe kapta a gyermeket, s kétszer egymás után megcsókolta a homlokát. Piroska hevesen átfonta mindkét karjával azt a szépséges, puha, aranybarna hajú fejet László királynak. Így maradtak néhány pillanatig, de akkor a király, mintegy álomból ébredt volna, megrázkódott, s leányát hirtelen a földre állította.

– Nincsen anyád – mondta –, s nekem országos gondok nyomják a vállamat. Nem tudlak magam nevelni.

A gyermek sóhajtott.

– Jó, jó – mondta –, de Zsófi néne előtt tessék mondani. Mi ketten nem kell, hogy ilyeneket mondjunk egymásnak.

A király felnevetett:

– Soha?

– Soha! – felelte komolyan a gyermek.

– És ha távol leszek tőled?

A gyermek legyintett:

– Azt hiszi, nem tudom, hogy édesanyámmal mindörökké beszélgetni szokott? Pedig ő olyan távol van, hogy már meg is halt.

Megfogta a leánykának mind a két kezét:

– Tudod te, hogy én most mit gondolok?

– Tudom. Bémegyek a kalastrumba.

– Igen. De később? Úgy gondoltam, férjhez adlak, ha felnősz.

– Akkor uram leszen.

– Szent asszonyok fognak nevelni, s majdan, hitvesed.

– Ha igaziak lesznek – felelte a gyermek, s felkiáltott. – Te igazi vagy, apámuram, minden emberek közül, csak te vagy igazi!

– Szeretnék – vallotta a király, de restelkedve elhallgatott.

A gyermek titokzatos mosollyal szájára tette az ujját. Egymásra néztek szóltanul. S úgy érezték: egyet látnak e pillanatban. Többé egyikük sem szólt. Ajtónálló Miklós halk kopogtatására rezzentek fel. Zsófi néne várta odakünt a bűnöst, hogy végrehajtsa rajta a kiszabott büntetést.

– Áristom? – kérdezte lelkendezve, s mert a gyermek nem felelt, csak ment előre engedelmesen, diadallal csukta rá a lomtár ajtaját.

A király pedig leballagott a királyné sírjához. Mióta özvegy lett – fogadalom nélkül ugyan, de határozott belső tiltakozás miatt –, nem érintett máig asszonyt soha. Most hosszasan könyörgött Istenhez a sír előtt, s kérlelte őt, hogy igazat látó táltos leánykáját áldja meg, igazítsa és szentelje meg, s fogadalmat tön,

hogy soha haláláig asszonyszeméllyel, ha természete követelné, akkor sem él, s kéré a Szűz Anyát, hogy ha ez a megtartóztatás erőfeszítésébe kerül, fogadja el azt egy olyan leánygyermek lelkének tisztaságáért, aki mint a szentek, nem fiú, s nem leány. . .

– Én nem tudom, hogyan, én nem tudom, miben – imádkozta a király. – Te látod, Istenem, lehet-e nekem testi-lelki utódom egy leány.

*

Piroska dalolva pörgette az orsót az áristombban, és a patyolatból ujjnyi szélesen húzva ki a szálakat, szépséges kendőt zsubrikolt.

Rónay László

Magyar költők Nyugaton

HORVÁTH ELEMÉR

Horváth Elemér sorsa és költői kiteljesedése látszólag egészen más problémákat vet föl, mint a Nyugaton élő költőké általában. Ízig-vérig európai műveltségű és horizontú lírikus, akit élete Amerikába, egy indián rezervátumba sodort, ám ott minden benyomásra fogékony lelke és könnyen rezonáló költőisége új élményekkel gazdagodhatott. E kiteljesedést a csupas szám adatok is bizonyítják. 1953 és 1962 között összesen 46 verset tartotta méltónak arra, hogy kötetbe gyűjtve a nyilvánosság elé bocsássa (*A mindennapok arca*, 1962), 1963 és 1976 között pedig alig hatvan olyan költeménye született, melyet felvett az *Egy fehér néger naplójából* (1976) kötetbe. Azóta több mint kétszáz verset írt, a még csak maga gyűjtötte, sokszorosított eljárással készült füzetekbe (az emigrációban élő költők könyvkiadási lehetőségei meglehetősen korlátozottak), s nem kell jóstehetség ahhoz, hogy ezek ismeretében lírájának új fejezetéről beszéljünk.

Ha hinni lehet versei vallomásának – és mi másnak hihetünk? –, depresszióra hajlamos alkát volt. Tétova érzések, megmagyarázhatatlannak látszó érzelmi mélypontok, töprengő felemelkedések, titokzatos indítékú, de csontig ható szomorúság dallamai áradnak első kötetében. Sikokra bontja az időt, s annak mindegyik tartományában véli tetten érni önmagát is:

*A hajnali ablak előtt
mint egy változás küszöbén
bámulom hogyan veszttem el
rejtelmes biztonságomat*

*Furcsa szomorúságomat
ki tudja hol töltöttem álmaim
csöndesen eltékozolja a fény
az elkáprázott köveken*

*Mint hogyha születnék megyék
derengő nyugtalanságom felé
hurcolva ámulatomat
amíg egy pillanat*

váratlan el nem rejt magam elől

(Meglepett idő)